

Kommentaar op Jouberts 'Typology of value orientations'*

P. Hermkens
P. van Wijngaarden

Joubert ontwerpt een typologie van waarden-oriëntaties vanuit een onvrede met bestaande indelingen en typologieën. Zijn kritiek richt zich op drie punten:

1. Sommige klassifikaties hebben betrekking op attitudes en belangen en niet op waardenoriëntaties;
2. De klassifikaties komen niet voort uit theoretische uitgangspunten (uitzondering hierop zijn Parsons' patroonalternatieven);
3. De indelingen betreffen in meerderheid klassifikaties en niet typologieën. Deze laatste omschrijft Joubert als logisch geïntegreerde en logisch uitputtende klassifikaties.

Aan de hand van deze criteria voor een waardentypologie zullen we Jouberts nieuwe typologie bespreken.

ad 1. Onderscheid waardenoriëntatie – attitude

'Value-orientations may be defined as conceptions of what is generally desirable in social action and relations' (p. 270).

Waardenoriëntatie onderscheidt zich van attitude, doordat bij waardenoriëntatie het element van 'desirability' (voorkeur in algemeen kader) expliciet en dominant is, terwijl bij attitudes het element 'desired' (individuele voorkeur) centraal staat.

Een tweede onderscheid is dat waarden leidende principes zijn voor interpersoonlijk gedrag, terwijl attitudes dit niet primair zijn.

* D. Joubert, 'A typology of value orientations', in: *Mens en Maatschappij*, 48e jaargang, 1973, pp. 268-280.

Joubert is zich ervan bewust, dat dit onderscheid problematisch is, maar hij verwijst naar de concrete waardenoriëntaties in de ontwikkelde typologie (p. 271). Ons bevreemdt echter, dat als we de omschrijvingen van de waardenoriëntaties overzien, verschillende waardenoriëntaties gedefinieerd worden in termen van attitudes: *carefreeness*: indicates an attitude of un-worriedness, passivity and disinclination to accept responsibility; *reform*: indicates the attitude that man can usually do something about his circumstances, that he ought to do it, and that he can thereby improve his adjustment.

ad 2 en 3. Theoretische uitgangspunten en typologie

Omdat criterium 2 en 3 nauw met elkaar samenhangen — immers de theoretische uitgangspunten bepalen de keuze van de dimensies van de typologie, de relatie tussen de dimensies en de specificatie van de dimensies — zullen we ze gezamenlijk bespreken.

- a. Uitgangspunt voor Joubert bij het ontwikkelen van zijn typologie van waardenoriëntaties is dat deze als leidende principes van gedrag het best geïdentificeerd kunnen worden, wanneer gedrag en relaties problematisch zijn. Daarom neemt Joubert de vier systeemproblemen of basisfunctionele categorieën van Parsons als eerste indelingskriterium: ze verdelen het sociale aktie- en sociale relatiegebied in vier subgebieden: integratie, patroonhandhaving, aanpassing en doelbereiking.
- b. Een tweede theoretische ingang is de differentiatie van 'social engagement' in vier dimensies:
 - sociale tijd*: gedichotomiseerd in: verleden centraal en toekomst centraal;
 - sociale ruimte*: betreft de 'range of social engagement'. Relevant hiervoor is de mate van betrokkenheid op kollektiviteit; de homo-/heterogeniteit van sociale solidariteit; autonomie/interdependentie in relatie tot andere personen; verder moet ook naar de transcendentale ruimte geprojecteerd kunnen worden;
 - social movement*: betreft het al of niet aksepteren van elkaar door personen, waarbij het vooral gaat om het leidende principe voor het al of niet aksepteren;
 - social involvement*: verwijst naar aktieve/passieve oriëntatie in social engagements.
- c. Tenslotte hanteert Joubert als theoretisch principe dat de waardenoriëntaties geformuleerd kunnen worden als dichotome keuzen. Een waardenoriëntatie wordt omschreven door een begrippenpaar, waarbij

de begrippen aan elkaar tegengesteld zijn en bij toepassing van de typologie beschouwd worden als elkaar uitsluitend.

De theoretische uitgangspunten van Joubert zijn voor ons problematisch om de volgende redenen:

1. Er wordt met geen woord gerept over het theoretisch principe waaruit de tweede dimensie afgeleid is.
2. We vragen ons af in hoeverre de twee theoretische ingangen van elkaar afhankelijk zijn. Bij het probleemgebied 'integratie' wordt gesteld dat het gaat om problemen m.b.t. solidariteit tussen mensen; problemen m.b.t. het aangaan, handhaven en afbreken van interpersoonlijke relaties. Hierbij ontstaat spanning door confrontatie tussen personen onderling en tussen personen en kollektiviteiten. Kijken we nu naar de omschrijving van 'sociale ruimte', dan zien we formuleringen als: de mate van betrokkenheid op kollektiviteiten, autonomie/interdependentie in relatie tot andere personen. Voor ons is niet duidelijk of de overlap in deze omschrijvingen te wijten is aan onderlinge afhankelijkheid van de twee theoretische ingangen of dat de onduidelijkheid te wijten is aan de zeer korte omschrijving van de tweede theoretische ingang. Met name de categorie 'sociale ruimte' omvat vele ongelijksoortige verschijnselen.
3. We vragen ons af in hoeverre de categorieën van de tweede theoretische ingang van elkaar te onderscheiden zijn. Als voorbeeld: de begrippenparen Acquiescence-Reform (aanpassing/tijd) en Diligence-Carefreeness (aanpassing/involverment). Wij kunnen ze niet onderscheiden.
4. Gekonfronteerd met deze onduidelijkheid is het logisch dat men de definities nader bekijkt, omdat deze geformuleerd zijn 'in strict accordance with the conceptual content given to problem complexes and dimensions of social engagement' (p. 275). Helaas wordt de verwarring voor ons dan alleen maar groter. Slechts één voorbeeld: Nemen we de cel doelbereiking/social movement dan zien we daarin het begrippenpaar idealism/pragmatism: *idealism* indicates belief in ideals which are not necessarily in practice. In contrast *pragmatism* elevates practicability to the level of a primary requirement of all objectives (p. 279). Hoe Joubert vanuit de marginalen gekomen is tot dit begrippenpaar is ons een raadsel.
5. Door bovengenoemde onduidelijkheden wordt ook de derde theoretische assumptie (het omschrijven van waardenoriëntaties als dichotome keuzen) voor ons problematisch. Onduidelijk is op welk continuüm een begrippenpaar betrekking heeft.

Tenslotte het volgende: Joubert stelt dat de uiteindelijke waardering van de typologie moet wachten op de presentatie van empirisch materiaal, omdat pas dan een oordeel geveld kan worden over de bruikbaarheid van een typologie (p. 270). Even later (p. 272) betoogt hij echter dat de logische en theoretische status van een typologie strikt gescheiden moet blijven van de empirische vraag of deze waardenoriëntaties in de empirie voorkomen. Als bij een bepaald onderzoek de waardenoriëntaties, gepostuleerd in de typologie niet blijken voor te komen, dan maakt dit de typologie nog niet ongeldig (p. 272). Welke criteria moeten nu aangelegd worden bij het beoordelen van de typologie?

Onze stelling is dat, wil men deze typologie toepassen op de empirie, het wel duidelijk moet zijn of aan de door Joubert zelf gestelde eisen terzake van een typologie van waardenoriëntaties is voldaan. Zoals wij betoogd hebben, is dit in het geheel niet duidelijk. Men zal bij de toepassing van Jouberts typologie o.i. op onoverkomelijke interpretatiemoeilijkheden stuiten.